УДК 811.111'37
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/20.167508

Катерина РАДІОНОВА,
викладач кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) radionovaekaterina@ukr.net

КРИТЕРІЇ Й ОСОБЛИВОСТІ ІДЕОГРАФІЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ СТІЙКИХ КОМПАРАТИВНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті досліджено специфіку класифікації стійких компаративних одиниць на матеріалі англійської мови. Охарактеризовано різні погляди щодо структурних компонентів порівняльної конструкції в мовному аспекті, обґрунтовано чотирикомпонентність моделі порівняння. Виявлено й проаналізовано основні критерії добору сталих компаративем англійської мови. Розглянуто етапи класифікації усталених порівняльних зворотів англійської мови відповідно до семантичного та структурного критеріїв. Наведено приклади стійких компаративних одиниць різних ідеографічних груп, висвітлено їхні структурні та семантичні характеристики.

Ключові слова: *стійка компаративна одиниця, семантичний критерій, структурний критерій, ідеографічна класифікація, тематичні групи.*

Katerina RADIONOVA,
Teacher at the Department of Foreign Languages
of Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) radionovaekaterina@ukr.net

CRITERIA AND PECULIARITIES OF ENGLISH STABLE COMPARATIVE UNITS' IDEOGRAPHIC CLASSIFICATION

The article under consideration deals upon the peculiarities and criteria of English stable comparative units' classification. Different approaches to the problem of a simile's structural components are discussed in the work. Systematization stages, semantic and structural criteria of similes' selection and their further differentiation have been proposed in the article.

Although a huge number of scientists have already analyzed this figure (K. I. Mizin, V. V. Vinogradov, L. A. Lebedeva, A. V. Kunin, V. N. Manakin, Ch. Bally, J. Seidl, R. Moon) some aspects of similes in particular criteria of their classification still stay uninvestigated and need deep analysis. So the object of our article is to find out and describe the main ways of English comparative units' systematization into ideographic groups.

Researches propose various definitions of this language unit, but in our investigation we regard similes as stable (with possible variation) structural-semantic constructions which include four components: 1) the subject (what is compared); 2) the base (the feature due to which the process of comparison takes place); 3) the comparative conjunction (like, as, as... as, as if, as though); 4) the object (some standard with which the subject is compared). We remark on the importance of comparative conjunction as one of the significant linguistic index of the comparison process. It must be also mentioned that the subject of a comparative unit is often implicit or even absent which can be explained by similes' special nature. This fact should be taken into account while classifying comparative figures in subject groups.

Similes' selection and their further systematization in ideographic classes are held with the help of structural and semantic criteria relying on the left part of the comparative structure which includes the subject and the base of comparison. The differentiation process can be divided into several stages: 1) separation of a simile's compounds; 2) detection the meaning of the subject or the comparison base; 3) interpretation of a comparative unit's figurative sense; 4) a simile's fixing into a particular class. Each ideographic group is further divided into smaller subgroups according to general semantic and structural features of investigated English stable comparative units.

Key words: *simile, semantic criterion, structural criterion, ideographic classification, subject group.*

Постановка проблеми. Стійкі компаративні одиниці як виразні образні засоби зображення дійсності здавна привертають увагу як вітчизняних, так і зарубіжних мовознавців. Поняття «стійкі компаративні одиниці» диференціюють як структурно-семантичні утворення у вигляді вільно організованих словосполучень, які водночас відрізняються стабільністю синтаксичної структури та лексичного наповнення (Мізін, 2004: 13). Усталені компаративні одиниці як багатофункціональні порівняльні структури заповнюють усі сфери людського життя, допомагаючи мовцю виразити своє ставлення до оточуючих його предметів. Багата теоретична платформа та низка словників стійких порівняльних зворотів є ще одним доказом широкого розповсюдження та безцінної важливості цих мовних одиниць. Проте деякі аспекти, зокрема встановлення меж і критеріїв

тематичного угрупування стійких компаративних одиниць, і досі залишаються не вирішеними та потребують детального дослідження.

Аналіз досліджень. Питання лінгвістичного статусу та структурно-семантичних особливостей сталих компаративем були об'єктом дослідження Ш. Баллі, Дж. Сміт, Дж. Сейдла, У. Макморді, А. Гаргані, Р. Мун, Я. Й. Рецкер, С. І. Ожегова, В. В. Виноградова, В. М. Манакіна, М. П. Кочергана, О. В. Куніна, К. І. Мізіна, Л. О. Лебедєвої, І. І. Туранського, Т. В. Шмельової. Однак, незважаючи на значні напрацювання, аспект класифікації стійких компаративних одиниць залишається й досі відкритим, що унеможливлює виокремлення чіткої системи ідеографічного угрупування сталих порівняльних зворотів. Тож вважаємо, що актуальним є виявлення та детальний аналіз послідовних критеріїв і етапів класифікації стійких порівняльних конструкцій на матеріалі англійської мови.

Метою статті є з'ясування й висвітлення специфіки класифікації стійких компаративних одиниць, визначення критеріїв їхнього групування. Відповідно до поставленої мети завданнями роботи є такі: 1) виявити особливості класифікації сталих компаративем англійської мови; 2) провести аналіз критеріїв ідеографічного групування усталених порівнянь. Тож об'єктом наукового опрацювання є стійкі компаративні одиниці англійської мови, отримані методом суцільної вибірки зі словників різних типів (англо-український фразеологічний словник за редакцією К. Т. Баранцева, англо-російський фразеологічний словник за редакцією О. В. Куніна, англо-російський, російсько-англійський словник фразеологізмів за редакцією Т. В. Пархамовича, Similes Dictionary за редакцією Е. Соммер, A Dictionary of Similes за редакцією Ф. Вілстача, Oxford Phrasal Verbs Dictionary, Oxford Dictionary of Idioms, McGraw-Hill's Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs). Предметом дослідження є особливості проведення класифікації сталих компаративем з урахуванням низки критеріїв.

Виклад основного матеріалу. Представники лінгвістичних шкіл XXI століття проявляють підвищений інтерес до лінгвометодології як самостійної галузі теоретичного знання, що може пояснюватися актуальністю проблеми з'ясування природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв – представників певного етносу. Такий підхід є своєрідним шляхом вирішення питання організації продуктів мовної системи, зокрема стійких компаративних одиниць (Ключові поняття лінгвометодології). Але розгляд і подальша інтерпретація сталих компаративем може викликати певні труднощі, що зумовлюється не тільки відсутністю структурованих критеріїв їхнього дослідження, але й особливою природою таких мовних одиниць, що й досі викликає безліч суперечок серед науковців. Так, питання логічної структури порівняння залишається неузгодженим, оскільки серед дослідників виникають дискусії щодо кількості компонентів порівняльної конструкції. Одна група вчених наполягає на двочленності порівняльної конструкції, виділяючи при цьому *об'єкт* і *суб'єкт* порівняння (Байсара, 1975: 15). Друга група лінгвістів схиляється до трикомпонентності компаративної одиниці. Пропонуючи різну термінологію для складових частин порівняльної моделі, вони вбачають ядро компаративної конструкції в таких складниках, як *суб'єкт порівняння*, *об'єкт порівняння* й *основа порівняння*. Прихильниками такого погляду є С. М. Мезенін, Н. К. Размахіна, Б. В. Томашевський, Л. В. Голоюх, В. М. Огольцев, І. А. Річардз. Третя група дослідників (М. В. Мірченко, Н. П. Шаповалова, О. В. Кунін, В. В. Виноградов) визначає структуру мовного порівняння як поєднання чотирьох компонентів: 1) суб'єкта порівняння, тобто предмета чи явища, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого; 2) образу (об'єкта) порівняння – того, із чим порівнюється суб'єкт, тобто предмета чи явища, що має яскраво виражені й добре відомі мовцеві ознаки; 3) основи порівняння – ознаки (або низки ознак), за допомогою якої здійснюється акт порівняння; 4) показника порівняльних відношень – засобу мовного оформлення порівняльної семантики (Шаповалова, 1998: 7).

Розділяючи ідеї дослідників останньої групи, вважаємо, що повною структурною моделлю компаративної одиниці англійської мови можна вважати ту, до складу якої входять усі чотири компоненти, де порівняльний сполучник є незамінним елементом, оскільки саме він виконує функцію показника порівняння. Порівняльними модусами англійської мови є такі сполучники: *like, as, as... as, as if, as though*. Сталі компаративні одиниці з *like* та *as* є домінантними, що зумовлюється не тільки найбільшою частотністю вживання цього конектора, але й його незалежністю та функціональним навантаженням (безпосереднім переданням аналогії між певними предметами чи явищами). Інші ж сполучники начебто натякають на можливе уподібнення, ототожнення чи схожість.

Повна модель компаративної одиниці має такий вид: A – C – m B, де *A* – – це суб'єкт порівняння (предмет або явище, яке порівнюють), *B* – об'єкт

порівняння (те, з чим порівнюють), *m* – формальний показник порівняння (конектор, порівняльний сполучник), *C* – основа порівняння (Баранник, 2014: 8). Із метою визначення напрямку чіткої структурованої класифікації стійких компаративних одиниць на певні тематичні групи розмежовуємо ці компоненти на дві групи: «смисловий центр» (ліва сторона – суб'єкт і основа порівняння) і «образний центр» (права сторона – об'єкт порівняння). Таке розчленування було запропоноване Л. О. Лебедєвою для здійснення синхронічної та діахронічної ідеографічних класифікацій стійких порівнянь (Лебедева, 1999: 220).

Діахронічна класифікація ґрунтується на об'єктній частині порівняння, семантичне наповнення лівої частини порівняльної конструкції береться до уваги під час синхронічної класифікації (Лебедева, 1999: 220). Саме спираючись на останній підхід, Л. О. Лебедєвій вдалося розділити весь спектр стійких порівнянь на чотири понятійні сфери: «Людина», «Предмет (артефакт)», «Природа» й «Абстрактні поняття».

Повністю розділяючи думку науковця щодо типів класифікації порівняльних конструкцій, зазначаємо, що об'єктна частина компаративної одиниці є одним із передових засобів пізнання навколишньої дійсності та духовного й культурного аспектів менталітету, оскільки в більшості випадків стійкі порівняльні звороти фіксують не штучно створений кимось образ, а еталон порівняння із життя представників певної нації, але вважаємо, що більш влучною класифікаційною ознакою для поєднання стійких компаративних одиниць у семантичні групи є ліва частина порівняльної структури, яка включає суб'єкт і основу порівняння. Завдяки *семантичному критерію* диференціюємо усталені компаративеми з урахуванням експліцитного суб'єкта в ідеографічні групи, які теж членуємо на підгрупи залежно від ознаки класифікації та з урахуванням універсальних кодів культури знов-таки за семантичним критерієм. Наприклад: ідеографічна група «Зовнішність людини» поділена на 19 підгруп за соматичним кодом. У кожну підгрупу відібрано сталі порівняльні звороти із суб'єктом-соматизмом: 1) голова/волосся (*hair like frail golden wires* (Sommer: 264)); 2) обличчя (*face as pillow* (Wilstach, 1916: 123)); 3) щоки/скули (*cheeks like puffy omelettes* (Sommer: 117)); 4) чоло (*a forehead more pure than the Parian stone* (Wilstach, 1916: 156)); 5) губи (*lips like a ripe raspberry* (Wilstach, 1916: 237)); 6) вуста (*a dainty mouth like a crimson rose* (Wilstach, 1916: 266)); 7) зуби (*teeth <...> big and even as piano keys* (Sommer: 505)); 8) борода (*beard like the spire of Grantham steeple* (Wilstach, 1916: 14)); 9) бакенбарди (*sideburn, shaped like the outline of Italy* (Sommer: 79)); 10) очі (*eyes like two fried eggs* (Wilstach, 1916: 120)); 11) брови (*eyebrows as strips of barks* (Sommer: 204)); 12) вуха (*ears like rosy shells* (Wilstach, 1916: 107)); 13) ніс (*flabby nose like a brinjall, or eggplant* (Wilstach, 1916: 276)); 14) шия (*neck like the swan* (Wilstach, 1916: 273)); 15) груди (*breasts as large and round as a bald man's head* (Sommer: 102)); 16) руки (*arm <...> like a fat bread roll* (Sommer: 69)); 17) лікті (*elbows <...> pointy, like a hard lemon* (Sommer: 69)); 18) зап'ястя (*wrist <...> small like the throat of a young hen* (Somme: 70)); 19) стегна (*hips like jugs* (Sommer: 98)).

Ураховуючи своєрідність стійких компаративних одиниць, слід звернути увагу на те, що не всі порівняльні структури мають конкретизований суб'єкт порівняння, тому його імпліцитне представлення також має місце під час віднесення компаративеми до певної групи. Відсутність експліцитного суб'єкта як одного з ключових компонентів порівняльної одиниці означає ще одну лінгвістичну особливість сталих порівнянь – полісемантичність суб'єкта порівняння відносно однієї й тієї самої основи компаративної структури. У цьому разі угрупування відбувається за *семантичним критерієм*, де основа порівняльної конструкції стає точкою відліку. Результати розгляду фактичного матеріалу засвідчують, що такі сталі компаративеми є найчисленнішими в англомовних словниках усталених зворотів: так, наприклад, усі відібрані нами стійкі компаративні звороти семантичної групи «Кольорове сприйняття» (205 одиниць) являють собою трикомпонентну порівняльну модель, із них 99,5% (204) компаративем не мають закріпленого суб'єкта порівняльної конструкції. У словнику порівнянь за редакцією Е. Соммер знаходимо такі стійкі компаративні одиниці з основою-колоронімом і запропонованим авторкою суб'єктом порівняння «очі», можлива варіативність якого графічно (*(Eyes) gray as glass* (Sommer: 253)) представлена у словниковій статті: *brown like melting chocolate* (Sommer: 106), *green as an Amazonian jungle* (Sommer: 254), *gray as storm clouds* (Sommer: 253), *gray as a goose* (Sommer: 253).

Семантичний критерій є ключовим під час відбору стійких компаративних одиниць до тематичних груп, але йому, безсумнівно, передує *структурний критерій*, спрямований на вичленення та подальший аналіз компонентів порівняльної моделі, у результаті чого отримуємо диференціацію компаративем на такі підгрупи: односкладні *(as silk)*, двоскладні *(soft as silk)*, трискладні *(hair soft as silk)* і чотирискладні компаративні одиниці *(hair soft as silk)*.

Але це не єдиний етап застосування структурного критерію; як уже було продемонстровано вище, кожна ідеографічна група підлягає подальшому поділу, де поряд із семантичним також використовуємо й структурний критерій. Групування стійких порівняльних одиниць на підкласи іменникових (*hair like porcupine quills* (Sommer: 264), *face like a walnut shell* (Wilstach, 1916: 123), *cheeks like berries* (Wilstach, 1916: 50)); ад'єктивних (*bald as the palm of the hand* (Wilstach, 1916: 12), *close as the bark to a tree* (Sommer: 129), *inseparable as Don Quixote and Sancho Panza* (Sommer: 126)); вербальних (*hate like cat and dog* (Wilstach, 1916: 195), *look like the cat who swallowed the canary* (Баранцев, 2005: 624), *argue like an apple-wife* (Баранцев, 2005: 35)) і дієприкметникових сталих зворотів (*as surely as the harvest comes after the seedtime* (Sommer: 114), *suddenly, like a thunderbolt* (Wilstach, 1916: 399), *drunk as an owl* (Баранцев, 2005: 294)) відбувається завдяки структурному критерію.

Отже, як видно з вищенаведених прикладів, дослідження стійких компаративних одиниць неможливо здійснити без залучення структурно-семантичного аналізу, який ґрунтується на застосуванні структурного та семантичного критеріїв, спрямованих на відбір усталених порівняльних одиниць із їхньою подальшою класифікацією на тематичні групи та підгрупи.

Висновки. Стійкі компаративні одиниці являють собою особливу підсистему мови й залишаються актуальним об'єктом вітчизняних і зарубіжних наукових напрацювань, оскільки й досі немає єдиного погляду на деякі питання, зокрема лінгвістичний статус порівняльних зворотів і межі їхніх групувань на ідеографічні класи.

Результати аналізу теоретичного та фактичного матеріалів дозволили нам дійти декількох висновків. Насамперед зазначаємо, що стійкі компаративні одиниці – це переважно емоційно забарвлені мовні утворення з універсальною структурною моделлю, що включає в себе суб'єкт, основу (ознаку), модус і об'єкт порівняння. Однак особлива природа компаративем у деяких випадках стає результатом імпліцитності чи повної відсутності суб'єкта структури, що, безперечно, необхідно враховувати під час добору та класифікування усталених порівняльних зворотів.

Відбір стійких компаративних одиниць і їхня подальша систематизація в ідеографічні групи відбувається за структурним і семантичним критеріями в декілька етапів: 1) виокремлення ключових компонентів порівняльної конструкції; 2) визначення семантики слова, яке позначає суб'єкт порівняння, або, за його відсутністю, основу компаративної одиниці; 3) тлумачення образного смислу всієї компаративної одиниці як одного цілого; 4) віднесення компаративеми до певного класу згідно з визначеними ознаками та характеристиками. Класифікація на тематичні групи проводиться з урахуванням «смислового центру» моделі порівняння, «образний центр» компаративеми долучаємо на етапі подальшого розподілу кожної ідеографічної групи на підгрупи на основі загальних семантичних і структурних ознак досліджуваних порівняльних зворотів англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український фразеологічний словник; уклад. К. Т. Баранцев. К: Знання, 2005. 1056 с.
2. Байсара Л. И. Грамматические средства выражения сравнения в современном английском языке: автореф. канд. дисс. Киев, 1975. 28 с.
3. Баранник Н. О. Сутність та структурні особливості компаративних фразеологізмів сучасної української мови. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 2014. Випуск 10. Т. 1. С. 8–11.
4. Ключові поняття лінгвометодології: методологія, парадигма, епістема. URL: https://lektsii.org/10-8492.html.
5. Кононенко В. И. Синонимика синтаксических конструкций в русском языке. К.: Наукова думка, 1970. 143 с.
6. Лебедева Л. А. Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеографии: дис. … докт. филол. наук: 10.02.01 «Русский язык». Краснодар, 1999. 265 с.
7. Мізін К. І. Компаративні фразеологічні одиниці сучасної німецької мови: шляхи утворення та ідеографія: автореф. ... дис. канд. філ. наук: 10.02.04 «Германські мови». Київський національний лінгвістичний ун-т. К., 2004. 17 с.
8. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. ... дис. канд. філ. наук: 10.02.01 «Українська мова». Дніпропетровськ, 1998. 20 с.
9. Sommer E. Similes Dictionary. URL: https://books.google.ro/books/about/Similes_Dictionary.html?id=uXiDBwAAQBAJ&redir_esc=y.
10. Wilstach F. J., comp. A Dictionary of Similes. Boston: Little, Brown, & Co., 1916. 488 p.

REFERENCES

1. Anglo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk [uklad. K. T. Barantsev] [English-Ukrainian phraseological dictionary]. K: Znannia, 2005. 1056 p. [in English and Ukrainian]
2. Baisara L. I. Grammatycheskye sredstva vyrazheniya sravneniya v sovremennom anglyiskom yazyke [Grammatical means of comparison expression in modern English]. Avtoref. kand. diss. Kiev, 1975. 28 p. [in Russian]

3. Barannik N. O. Sutnist ta strukturni osoblyvosti komparatyvnykh frazeolohizmiv suchasnoi ukrainskoi movy [Nature and structural peculiarities of modern Ukrainian comparative phraseological idioms]. Naukovyi visnyk of Interneational Humanitarian University. Seriia "Philology", 2014. Vypusk 10. V. 1. P. 8–11 [in Ukrainian]

4. Kliuchovi poniattia lingvometodolohii: metodolohiia, paradygma, epistema [Key notions of lingvomethodology: methodology, paradigm, epistema]. URL: https://lektsii.org/10-8492.html [in Russian]

5. Kononenko V. I. Sinonimika sintaksicheskih konstruktsiy v russkom yazyike [Synonymy of syntactic construction in Russian]. K.: Naukova dumka, 1970. 143 p. [in Russian]

6. Lebedeva L. A. Ustoychivyie sravneniya russkogo yazyka vo frazeologii i frazeografii [Russian stable similes in phraseology and phraseography]: dis. … dokt. filol. nauk: 10.02.01 "Russkiy yazyik". Krasnodar, 1999. 265 p. [in Russian]

7. Mizin K. I. Komparatyvni frazeolohichni odynytsi suchasnoi nimetskoi movy: shliakhy utvorennia ta ideohrafiia [German comparative phraseological units: formation ways and idiography]: dys avtoref. ... dys. kand. fil. nauk: 10.02.04 "Hermanski movy". Kyiv National Linguistic University. K., 2004. 17 p. [in Ukrainian]

8. Shapovalova N. P. Funktsionalno-semantychnyi status porivnialnykh konstruktsii u suchasnii ukrainskii movi [Functional-semantic status of modern Ukrainian comparative units]: avtoref. ... dys. kand. fil. nauk: 10.02.01 "Ukrainska mova". Dnipropetrovsk, 1998. 20 p. [in Ukrainian]

9. Sommer E. Similes Dictionary. URL: https://books.google.ro/books/about/Similes_Dictionary.html?id=uXiDBwAAQBAJ&redir_esc=y.

10. Wilstach F. J., comp. A Dictionary of Similes. Boston: Little, Brown, & Co., 1916. 488 p.